

ה"ז פחות קצת".

דברים אלו מוסבים על שיעור הזמן בין השקיעה האמיתית לצאת הכוכבים בא"י, שהוא 20 דקות בימים השווים דימי ניסן ותשרי. ועל זה כתב בהערה – דבימות החורף שיעור הזמן בין שקיעה האמיתית לצאת הכוכבים הוא "פחות קצת".

דבר זה אינו מדויק. כי הפרש הזמן בין השקיעה האמיתית לצאת הכוכבים גדל בימי החורף יותר מימים השווים דימי ניסן ותשרי. ושיעור הזמן דימי החורף, שבו עסקינו בנדו"ד, ימי החנוכה, הרי זה יותר קצת מימים השווים.

בענין זה, ישנם רבים הטועים, כי מדמים זאת לענין השעות הזמניות דאורך היום, וממילא חושבים (בטעות) שהפרש הזמן בין השקיעה האמיתית לצאת הכוכבים מתקצר בימי החורף, באותו יחס שמתקצר אורך היום. ואין זה נכון, כי:

מתוך דברי אדה"ז ב"סדר הכנסת שבת" עולה, ששיעור הזמן בין השקיעה האמיתית לצאת הכוכבים מתורגם לערך של "מעלות", ואת ערך ה"מעלות" שבה השמש נמצאת מתחת לאופק 20 דקות לאחר השקיעה האמיתית, הוא השיעור שבו מודדים את הפרש הזמן בין השקיעה האמיתית לצאת הכוכבים במשך שאר ימות השנה, לא רק בארץ ישראל אלא גם בשאר המקומות בעולם.

חישוב זה נעשה באמצעות נוסחאות הנדסיות, כידוע להעוסקים בזה, ועליהם מתבסס אדה"ז, כפי שכתב ב"סדר הכנסת שבת" שדבריו מבוססים על ספר האילים (להיש"ר מקנאדיה).

הביאור בקצרה עכ"פ:

כדי שיהי ניתן לראות ג' כוכבים בינונים, צריך שהרקיע יהי מספיק כהה ומושחר. שחרות הרקיע תלויה בהתרחקות השמש מתחת לאופק, כלומר, שהשמש צריכה לרדת מרחק מסויים מתחת לאופק, הנמדד בערך של "מעלות". ורק אז יוכלו לראות ג' כוכבים בינונים.

בימים השווים דימי ניסן ותשרי השמש הולכת בקו ישר. לעומת זאת, בימי החורף (וכן בימי הקיץ) השמש הולכת באלכסון. לכן, לוקח לשמש יותר זמן בימי החורף (וכן בימי הקיץ) להגיע לאותו מספר מעלות מתחת לאופק.

יוצא איפוא: שיעור בין השמשות בימי החורף (וכן בימי הקיץ) גדול יותר משיעור בין השמשות של ימי ניסן ותשרי.

ב. גם מה שכתב בהמשך עמ' 25 קטע המתחיל "ואף ששיעור": "ובמדניותנו כתב אדה"ז שהוא כ-34 דקות", אין זה מדויק. דהרי מהשקיעה האמיתית לצאה"כ "במדניותנו" הוא "בכמו חצי שעה בקירוב". דשיעור 34 דקות הוא מהשקיעה הנראית. וכאן מדובר מהשקיעה האמיתית כמו שביאר בשיעור הזמן דא"י.

בברכת הצלחה רבה

יעקב סנגאוי קרית גת

תשכ"ה". היות והדברים שייכים לזמן זה שבין פורים לפסח חשבתי שאולי מן הראוי לפרסם זאת (ותהי' זו גם השלמה לכתבה אודות הישיבה בברינוא). וכך מובא בלקו"ש שם:

כ"ק אדמו"ר שליט"א מסר שאינו יכול לקרוא אתכם כולכם ביתד לחדרו ולומר הנ"ל באופן הדרוש וכו' - מסיבתו הפרטית בשנה זו ולכן מסר ע"י.

כ"ק אדמו"ר שליט"א משתתף בשני שקל - ע"י כל אחד מהת' - בהתועדויות שיערכו כדלקמן.

סדר ההתועדויות הוא: ההתועדות בהשתתפות כולכם; בישיבת תת"ל המרכזית, תורת אמת המרכזית, וכפר הב"ד. בשאר המקומות - יתועדו שנים שנים לכה"פ. ובאופן שכל אחד ישתתף עכ"פ באחד מהם, והם ראש"צ ובת"ס של הרשת אהלי יוסף יצחק.

בכהנ"ל - למסור עכ"פ נקודות ממה ששמעו פה. להגיש בכל מקום ומקום - המתאים אליו ביותר. בכא"א מהנ"ל לסיים במסירת ברכתי לחג הפסח כשר ושמה, ואשר האריו"ל כתב הכשרות של פסח - מועילה לכל השנה שלא יחטא. ומסיימן בטוב.

אם יתהוו ספיקות - יחליטו עפ"י הגורל וכדו'.

הוצאות הנסיעה להתועדויות יבקשו ... ולמסור לו החשבון.

לעשות ממונה - אחד או שנים - שיסדרו הנ"ל ושיכתבו לכאן מהנעשה בכהנ"ל.

בנוגע לפריו, הנה כ"ק אדמו"ר שליט"א משתתף בשני שקל להתועדות. באם יתועדו רק בישיבת ברונאה יתנו ... שני השקל, ואם יתועדו גם בקרב אנ"ש ימסרו אחד ... ואחד להלשכה.

אם יהיו במארגייל - יבקרו במחנה העולים ותמסרו פ"ש מכ"ק אדמו"ר שליט"א ושביקש שאתם התלמידים החוזרים מפה ימסרו בשמו ברכת חג הפסח כשר ושמה ושיתועדו וימסרו שני השקל להתועדות שם. ואם לא יוכלו להתועד - לסדר שיוכלו להתועד אח"כ לבד שם. אם גם זה לא יאפשר - למסור את שני השקל באה"ק, אחד לתת"ל המרכזית ואחד לתורת אמת.

הת' לוי יצחק גורנו

קבוצה, בית משיח - 770

שיעור הזמן בין השקיעה האמיתית לצאת הכוכבים

לכבוד מערכת "התמים"

פותחין בדברי שבה, על היופי וההדר הרוחני והגשמי של ירחון "התמים" המלא וגדוש בצורה נפלאה ובטוב טעם, ממש נפלא. יהי רצון שתמשיכו להפיץ את אור התורה והחסידות ביתר שאת וביתר עז.

מצו"ב הערה על מה שכתב הרב יוסף ישע"י שיי' ברוין בגליון דחודש שבט (טז).

א. בהערה מס' 38 כתב: "וכיון שזהו בימות החורף -

עלינו תלונותיכם כ"א על דברי אדה"ז עצמו. [וקושיא זו מתחזקת יותר, לפי דעת הרב סנגאוי (בקובץ הערות התי ואנ"ש – 770 גליון רסב. ועוד) שמשך הנשף לשיטת אדה"ז הוא רק 4.25 מעלות (ולא 6.1 מעלות וכיו"ב), דלפי"ז יוקטן השיעור יותר]. ואכ"מ מה.

ב. מה שכתב הרב סנגאוי שליט"א, שבמקומו של אדה"ז זמן צאה"כ הוא 34 דקות אחר שקיעה הנראית, ו-30 דקות אחר שקיעה האמתית – צודק הוא, וכמפורש בדברי אדה"ז שם. ובדבריי אכן התכוונתי לשקיעה הנראית.

יוסף ישעי ברזין
סידני, אוסטרליא

"משתשקע החמה" ו"צאת הכוכבים"

לכבוד מערכת "התמיץ" הי"ו,

א. בהמשך למה שכתבתי בגליון טז (ע' 24 ואילך), שבאמת, גם למנהג חב"ד, עיקר זמן הדלקת נר חנוכה הוא בצאת הכוכבים (כסתימת השו"ע ונו"כ או"ח סתרע"ב ס"א), אלא, שנוהגים להקדים ולהדליק אחר שקיעת החמה בכדי שההדלקה תהי' לפני תפלת ערבית, והבאנו כו"כ הוכחות לדבר, מכתבי רבותנו נשיאינו בכ"מ¹ – בקשתי ממערכת "התמיץ", להרשות לי להוסיף ביאור בהנ"ל, ובכך לתרץ כו"כ שאלות שהגיעו אלי בקשר לזה. ועיקר ה"טענה", שמכיון שפסק אדה"ז בסידורו (בסדר הכנסת שבת) שתחילת בין השמשות הוא בשקיעת החמה, על כרחך שפי' "משתשקע החמה" בכל מקום – הוא כפשוטו, בתחילת שקיעה, והי"ה בנר חנוכה. [ועד כאן לא כתבו הפוסקים ש"משתשקע החמה" היינו צאת הכוכבים, כי אם לדעת ר"ת וסייעתו, שלדידי בתחילת שקיעה עדיין יום גמור הוא].

והנה, בגליון העבר (גליון טז – ע' 24 הערה 2) התעכבנו בארוכה לבאר ולהכריח ש"משתשקע החמה" סובל גם הפי' צאת הכוכבים, עיי"ש. ומשם תדרשנו. ולתועלת הקוראים, באתי בזה בעז"ה, להוסיף ביאור, ופרטים אחדים שלא נזכרו שם. ובהקדמה, מצינו בתוס' (ד"ה נפסל – מנחות כ, ב) שמביאים כמה ראיות מלשון השי"ס ש"שקיעת החמה" פירושו – לילה. ועל כרחך צריך לומר, שגם לשיטת הגאונים יתכן לכוונת לצאה"כ בשם "שקיעת החמה", כששקעה אורו לגמרי (וכלשון הפסוק (בראשית טו, יז) "ויהי השמש באה ועלטה הי"ו", שביאת השמש היינו "ביאת אורו". וראה ברכות ב, א ובמפרשים שם. וראה בהנסמן בהזמנים בהלכה ח"ב ע' תרו ואילך). ואדרבה – בתוס' הנ"ל באו הוכחות הנ"ל בתור סתירה וקושיא על שיטת ר"ת [דר"ת מחלק בין לשון "משתשקע החמה" שהוא בצאה"כ, ללשון "שקיעת החמה" שהוא בתחילת שקיעה מבעוד יום]. ובקונטרס דבי שמשא (להפ"ח) הוסיף להקשות על ר"ת ממקומות נוספים בש"ס², שמהן עולה ש"שקיעת החמה" היינו צאת הכוכבים.

תגובה למכתב הרב סנגאוי

א. בתגובה לדברי הרב סנגאוי שליט"א, שזמן צאת הכוכבים נמדד בהתאם למצב השמש תחת האופק, ע"פ חשבון המעלות, ולא לפי אורך היום – הנה, אף שדברים אלו ברורים וידועים לכל מעיין בסידור אדה"ז בסדר הכנסת שבת, מ"מ יש לציין, ש"טעות" זו לשער בהתאם לאורך היום מקורה בדברי המנחת כהן (מ"ב פ"ד); הפרי חדש (בקונטרס דבי שמי ד"ה ועתה אבוא); התוספות יו"ט (ברכות פ"א מ"א ד"ה עמוד השחר); התפארת ישראל (ברכות פ"א אות ה'). ועוד. ובחשבון זה, נהגו בעבר כמה מעורכי הלוחות – גם בדורו של אדה"ז (ראה בהנסמן בהזמנים בהלכה ח"א ע' קסג). ולא רק זו, אלא ש"טעות" זו נמצאת גם בדברי אדה"ז עצמו במכתבו שנדפס בגליון השו"ע סימן רסא. ובהכרח לומר, שאף ששיטה זו אינה תואמת את המציאות – מ"מ, לדעתם אי"ז תלוי במציאות הנראית, אלא הוא ככמה שיעורי התורה, שגזירת הכתוב היא שזמן זה נקרא לילה (ראה בס' אור מאיר פ"ד ס"א סק"ב בסופו).

אולם, בסידור אדה"ז מוכח להדיא (שבמשנה אחרונה) סובר שחשבון זה נמדד לפי מצב השמש תחת האופק. [ודרך אגב, דלא כטעות העולם: 1) חשבון המעלות הוא רק סימן להקל קביעת הזמן, ולא הסימן עיקר אלא המציאות, ומההכרח לבדוק את המציאות בשטח – ראה בהנסמן בהזמנים בהלכה ח"א ע' קסז-ח. ועפ"ז מובן, שלא נכנס אדה"ז לפרטי חשבון המעלות כלל (ורק ציין ל"סי' אלים מעין חתום"). 2) כ"ז רק בנוגע לצאת הכוכבים, אבל בנוגע לעלות השחר, מקום לומר שזמנו נמדד לפי אורך היום, ובמק"א הבאתי ראיות לדבר מדברי אדה"ז עצמו. ואכ"מ].

אלא, שתמיהני על הרב סנגאוי שליט"א, בסגנון כ"כ אד"ש (אג"ק ח"ב ע' רמג). "ק"ק לי שיחשבני לטועה כ"כ, שאכתוב – ובדפוס . . . ובפרט כשציניתי גם המקור לדברי (ב) לא הייתי מאמין שיכתוב כנ"ל מבלי שיראה מקודם, עכ"פ בהעברה בעלמא . . . על אתר".

ואפרש שיחתי: ה"טעות" שבימות החורף הי"ז פחות קצת, לא נבעה מהסברא לחשב לפי אורך היום, כי אם, שגם ע"פ מצב השמש מתחת לאופק, כתב אדה"ז בסידורו: "שבמרחשון של חדשי החמה פוחת מעט מתשרי . . . ובטבת עודף מעט על תשרי ובאדר חוזר ופוחת מעט כבמרחשון". [אלא, שטעות היתה בידי במה שכתבתי כן ביחס לחנוכה, שהרי חנוכה אינו חל במרחשון של חדשי החמה ולא באדר של חדשי החמה].

ואף שדברי אדה"ז הנ"ל מוקשים מאוד לכאורה (וכפי שהקשה בקונטרס שימת עין – הנספח לספר הרב מליאדי – ע' 6. ועיין גם בקונטרס נשי"ק ע' 13), שהרי ההבדל בין הנשף הקצר (מרחשון ואדר) להנשף הבינוני (ניסן ותשרי) לדעת אדה"ז הוא כמה שניות בלבד, ואינו שיעור מורגש כלל, ומשמעות אדה"ז שהחילוק הוא ב-4 דקות – הנה, לא

(שם ה"ו) שתפלת ערבית זמנה "מתחלת הלילה", דלכאורה הוליל משקעה"ח ואילך, כיון שמאז כבר אינו זמן מנחה. ובמנחת כהן (מ"ב פ"י) תירץ בדוחק ש"תחלת הלילה" – היינו שקעה"ח. וצ"ע⁴. וראה בכ"ז בהנסמן בהזמנים בהלכה ח"א ע"י רעו ואילך. ישראל והזמנים ע"י צד ואילך.

אבל, לכאורה צ"ע בדברינו ממשיכ בפסקי דינים להצ"צ (בחיידושים על הרמב"ם – תפלה פ"א ה"ז), דשם נתבאר בדעת הרמב"ם שתפלת נעילה היא "סמוך לשקיעת החמה", דהיינו בתחילת שקיעה דוקא. ומשיכ המג"א (או"ח סתרכ"ג סק"א) דהיינו זאת הכוכבים – כתב בפס"ד שם, ד"זהו דעת ר"ת וכבר השיגו ע"ז גדולי האחרונים". אולם, בסוף הענין כתב שם דמצינו ברש"י (ד"ה משעת – ברכות ב, א) דצאת הכוכבים היינו גמר ביאת השמש, ועיי"ש הביאור בזה. ואכן, גם לדידן דנקטינן כשיטת הגאונים, אין מקפידין בפועל לסיים תפלת נעילה סמוך לשקיעת החמה. ואדרבה – נוהגין להמשיך בתפילת נעילה עד צאה"כ [ואולי יש לדחות, דהרי דעת הטור (ועוד) כרב, שסוף זמנה בצאה"כ (עיי"ש בפס"ד). ודוחק].

והנה⁵, בנדו"ד בנוגע להדלקת נ"ח, ישנה סברא נוספת לומר ש"משקיעת החמה" היינו צאה"כ, דהרי לשון זה הובא בגמרא (שבת כא, ב) מברייתא, וברייתא זו נמצאת לפנינו במסכת סופרים (פ"כ ה"ד). ושם מוכח שהכוונה לצאה"כ, שהרי בהמשך הברייתא איתא "זכר לדבר שנאמר לא ימיש עמוד הענין יומם [ועמוד האש לילה]". וראה גם בהנסמן בגליון יד ע"י 29 הערה *31 מהמובא בדא"ח עד"ז. ועוד יש להעיר, שמצינו בתוספתא בכ"מ, שכמה הלכות שזכר בהן (בספרי) "חשיכה", הובאו בתוספתא בלשון "שקיעת החמה" (ראה בהנסמן בהזמנים בהלכה ח"ב ע"י תרטו). וי"ל הטעם (ראה הזמנים בהלכה שם ע"ד²), דסתם תוספתא ר' נחמי היא (סנהדרין פו, א), והרי לרי נחמי – זמן צאה"כ קרוב מאוד לשקיעת החמה (ראה שבת לה, א). [ועד, שיתכן שהוא "כהרף עין" אחרי "שקיעה האמיתית" ידן (לרי יהודה). ואכ"מ].

ד. בגוף ההסברה שבגליון הקודם בנוגע לכמות השמן – לא נתבארה כל צרכה נקודה זו (דלקמן). והיינו, שלאור הספק אם שיעור חצי שעה קאי גם להשיטות שזמן הדלקת נ"ח בשקיעה"ח (ראה בגליון יד ע"י 27 הערה 15), נהגו להחמיר כשיעור 50 דקות. אבל, מעיקרא דדינא, יש מקום להקל בספק דרבנן, שבחצי שעה אחר שקיעה"ח סגי. והיינו, לא מטעם שאז הוא תחילת זמן ההדלקה, דהרי עיקר זמן ההדלקה לדידן בצאה"כ, אלא, שמכיון שבפועל נוהגין להקדים ולהדליק בתחילת שקיעה, צ"ל דגם אז מקיים המצוה, ואי"ז בכלל "שלא יקדים", ואי"כ בנותן חצי שעה מתחילת שקיעה סגי. ואכ"מ יותר.

הערות:

1) יש להוסיף, שכן עולה גם ממשיכ כ"ק אד"ש במכתב לנשי ובנות חב"ד (אג"ק ח"ז ע"י קא) שנרות חנוכה מדליקין לאחרי השקיעה, "ווען עס איז שוין נאכט", ובפשוטו – הכוונה לצאת הכוכבים. ועד"ז, במכתב נוסף לנשי ובנות חב"ד (אג"ק חכ"ג ע"י

והנה, בנוגע לתעניות מצינו (תענית יב, א) ש"יכל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמי תענית", ובכ"ז נוהגין להתענות עד צאה"כ, וכמשנ"ת באורך בגליון הקודם. ויש להעיר, דאדרבה – בין הקושיות על שיטת ר"ת שבתוסי הנזכר, הקשו מזה ש"הכל נוהגין עד צאת הכוכבים", ובעי"כ ד"שקיעת החמה" היינו צאה"כ (ודלא כר"ת שחילק בין "משקיע" ל"שקיעה"). ואף ש"יכל שמה שנוהגין להתענות עד צאה"כ, הוא לחומרא, דאין עושיין ספק דרבנן לכתחילה – הרי, ה"ה נמי בנוגע לחנוכה. ואדרבה, בחנוכה ספיקו לחומרא כיון שהוא מדברי קבלה, וכנ"ל בגליון הקודם. והנה, יש שהקשו ע"ז, דהרי תעניות נמי מדברי קבלה הן. אבל אינו, דהרי מבואר בגמ' (ר"ה יח, א) דבזמן שאין גזירת המלכות רצו אין מתענין – ראה בהנסמן בלקו"ש ח"ט ע"י 73 הערה 54.

סיבה נוספת להחמיר בתעניות להתענות עד צאה"כ – לחוש לשיטת ר' יוסי, ששקיעה"ח שלו הוא קרוב לימן צאה"כ, וי"ז שייך בנוגע להדלקת נ"ח, וכנ"ל בגליון הקודם. ולהעיר ממשיכ המשנ"ב (בבה"ל סתט"ו ד"ה נאכל) דמעיקר הדין קיי"ל כרי יוסי, ורק לענין שבת (וכיו"ב) מחמירין כרי יהודה. וכן משמע קצת דעת אדה"ז בסדר הכנסת שבת, שבנוגע לשיטת ר' יהודה, כתב ש"הלכה כמותו ככניסת שבת לחומרא לפי שהוא ספק של תורה באיסור כרת וסקילה ח"ו" (משא"כ בנוגע ל"הלכה כרי יוסי לחומרא", בהמשך דבריו)^{2*}. וראה בהנסמן בישראל והזמנים ח"ב ע"י תל.

והנה, את"ל כדברינו, שלכו"ע סוף זמן תעניות הוא בצאה"כ, גם לשיטת הגאונים (ובגוף הענין – ראה הזמנים בהלכה ח"ב ע"י תקעז) – יתיישבו כו"כ סתירות בדברי הראשונים³, ועד, שיש שלא עמדו על דעת הראשונים הללו ביחס לימן בין השמשות, אי ס"ל כדעת הגאונים, או כר"ת וסייעתו, ממשיכ בנוגע לתעניות, להתענות עד צאה"כ. ולהנ"ל יובן, דבתעניות כו"ע מודי שצריך להתענות עד צאה"כ, גם אם נאמר כדעת הגאונים.

ב. בהמשך הדברים הבאנו שבלשון הרמב"ם בכ"מ מוכח, שבמשיכ "שקיעה"ח כוונתו לצאה"כ, אף שסובר כהגאונים. בין הדוגמאות הבאנו דבריו בנוגע לסוף זמן שחיטת וזריקת קרבנות שהוא כ"שקיעה החמה", וצ"ל שכוונתו לצאה"כ, וכמ"ש בהלכות ק"פ (פ"א ה"ד) "עד סוף היום", שבד"כ פירושו עד צאה"כ (וכ"כ בדבריו במנחת חינוך מצוה תא. ומצינו בדברי הרמב"ם עצמו ש"סוף היום" היינו בצאה"כ דוקא (ראה פיה"מ דמאי פ"ד ה"א. וכ"מ בהל' בית הבחירה פ"א הי"א. ולהעיר מלקו"ש ח"ל ע"י 119 הערה *36. ואכ"מ)). ועד"ז מוכח ממשיכ (הל' ק"פ שם ה"ב) "עד שתחשך", שפירושו – צאה"כ (ראה פיה"מ דמאי הנ"ל. פיה"מ ר"ה פ"ג מ"א. וראה בארוכה בהנסמן בהזמנים בהלכה ח"ב פ"ג).

ג. והנה, מה שכתבנו בלשון הרמב"ם (תפלה פ"ג ה"ד) שסוף זמן מנחה "משקיעת החמה", שגם בזה י"ל שהכוונה לצאה"כ, כנ"ל בגליון הקודם באורך – הנה בלחם משנה (שם) פ"י שכוונתו לשקיעה"ח, וכדמשמע מפיה"מ ברכות רפ"ד. אבל, אח"ל כן, צ"ע ממשיכ הרמב"ם

5) ועדיין יל"פ בפירש"י בא (יב, ב) ש"סמוך לשקיעה"ח נאמרה לו פרשה זר", שהכוונה (כבמכילתא שם) "סמוך לחשיכה", מכמה טעמי. ואכ"מ. ועדיין בפירש"י תזריע (יב, ד) ש"אינן שמושה מעריב לטהרה עד שקיעה"ח", אף שהערב שמש הוא רק **בצאה"כ** (ברכות ב, ב) ועי"ד הפשט – נחלת יעקב לפירש"י שמיני יא, לב). ואכ"מ.

ולהעיר, שמצינו עדיין בשו"ע אדה"ז (סקפ"ד סק"ח) שכתב, שזמן לילה לענין וסתות תלוי **בשקיעת החמה**, ולאידך (בסקי"ט שם) כתב, שבראתה בין השמשות נחשב כספק (ואסורה בלילה). ועפ"י כתבו (פרדס רמונים בשפתי חכם סק"ה בדעת הש"ך. וכ"כ בחקרי הלכות ח"ב ע"י 30 בדעת אדה"ז), שבאמת אף שיום לענין וסתות הוא מנץ החמה, אבל לילה לענין וסתות הוא מצאה"כ ואילך. אבל, ראה בטהרה כהלכה (פכ"ד הערה 18) שכתב, ובצדק, שדחוק לומר כן בלשון **אדה"ז** – "שקיעת החמה", שכוונתו לצאה"כ. [ולדידי, קושיא מעיקרא ליתא, ויל"פ בניחותא, דבין השמשות דינו כספק יום ספק לילה לענין וסתות. ומשו"ה, בפירושו לדברי השו"ע (שם ס"ב) שאפילו אם הוסת בסוף היום פורש כל היום, מבאר ש"בסוף היום" – היינו "סמוך לשקיעה"ח", דהרי משקיעה"ח ואילך **ספק הוא**, ודין ביה"ש – מבאר לקמן בסקי"ט. וק"ל].

יוסף ישעיהו ברזין
סידני, אוסטרליא

מתנה לרבי: 1000 דפי גמרא

לכבוד מערכת "התמים"
שלום וברכה!

בקשר ובשייכות עם ההכנות של התמימים בעולם כולו לכבוד שנת המאה, המבצעים הכלליים וההכנות הפרטיות, רציתי לספר על רעיון נפלא שהייתי עד לו שלדעתי ראוי הוא לפרסום, הן מצד עצם הענין של "מפרסמים עושי מצווה" והן ועיקר מצד שימהם יראו וכן יעשו.

בישיבתנו, ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש במוריסטאון, הגה ראש ישיבתנו הגה"ח הר"ר שניאור זלמן שי ווילשאנסקי, רעיון עצום למתנה לרבי:

1000 דפי גמרא בע"פ שילמדו ע"י כל תלמידי הישיבה. רעיון זה בא בהמשך למתנות דומות בסגנון זה שניתנו לרבי ע"י תלמידים מכל העולם שנתקבלו בברכה ובנחת רוח.

בפועל, הדבר הוכיח את עצמו בצורה היוצאת מגדר הרגיל: כל התלמידים כולם התגייסו כאחד למבצע הגדול, ובתוך שבוע ימים צברו את כל האלף דפים! – חצי זמן ממה שתוכנן מראש.

לבד זאת שהכמות היתה מיוחדת, הרי גם ה'איכות' היתה חשובה: כל התלמידים ללא יוצא מן הכלל ממש, עד האחרון שבהם, השתתפו בלימוד. כך שגם כאלו שאינם שייכים בדרך כלל ללימוד בשקידה וכדו', מצאו את עצמם בקיאים בכמה וכמה דפים בע"פ.

דומני שרעיון זה ודאי גורם לכ"ק אדמו"ר מה"מ נחת

סו), שזמן הדלקתם משתשקע החמה "ווען עס איז פניסטער" [ההדגשה במקור]. ולכאורה יש להמליץ ע"ז משי"כ במק"א (אג"ק ח"ט ע' סג-ג) שבספרים שכתבו בשפה המדוברת ולאנשים פשוטים, מההכרח לדייק בלשון, "ובמילא יש לכתוב [בנוגע למוצאי שבת] "ווען עס ווערט נאכט" וכיו"ב, בכדי שלא יטעו. [מש"כ בלקו"ש (חיי"ע ע' 5-284. ועדיין שם ע' 7-286) שזמן הדלקת נ"יח הוא תיכף משתשקע – הכוונה לצאה"כ, ורק שמכיון שזמנה **תיכף** משתשקע מקדימין להדליק לפני מעריב, עיי"ש. ואכ"מ].

2) אחת מהן: מה שאמרו (בי"ק צט, ב) "כיון ששקעה עליו החמה עובר משום בל תלין" שבודאי אינו עובר בבין השמשות, כיון שעדיין ספק הוא. ואכן, באהבת חסד (פ"ט בנתיב החסד סק"ז) כתב בכונת הרמ"א (ח"מ"מ ששל"ט ס"ג), שעובר עליו רק בצאה"כ, ולא העיר מדברי הפר"ח הנ"ל. ומדויק הוא בשו"ע אדה"ז (ה'י שאלה ושכירות ס"י"ב) ששינה מלשון הרמ"א וכתב "קודם הלילה". לאידך, י"ל דהלנת שכר שאני, דכתיב "ולא תבוא עליו השמש" (אף שבהערב שמש "ביאת אורו" הוא – ברכות ב, ב. ועיי"ש בראב"ד בהשגותיו על בעל המאור שגזה"כ הוא בערב שמש. ואכ"מ). עוי"ל, דכיון שהתורה ציותה "**ביומו** תתן שכרו", א"כ צ"ל "ביומו" ו**דאי**, דהתורה לא דיברה בספק (ראה חות דעת יו"ד סק"י בבית הספק בתחילתו. ט"ז יו"ד סי' רסב סק"א). ועפ"י י"ל עדיין גם בדברי אדה"ז (בשו"ע סעי"ב ס"ב) שעובר "על מ"ע כי קבור תקברנו **ביום** ההוא אם לא יקברנו קודם **שקיעת החמה**".

2* אלא, שעפ"י צע"ק למה לא כתב בטעם ההיתר להתפלל מנחה אחר שקיעה"ח, דסמכנין על ביה"ש דרי יוסי, וכמ"ש במשנ"ב (סרל"ו בשעה"צ סק"א).

3) ובפרטיות: הטור (באו"ח סרס"א כתב שביה"ש מתחיל בשקיעה"ח. ובסרצ"ג כתב דמשך זמן ביה"ש ג' רבעי מיל אחר שקיעה"ח, וכהגאונים. אבל בסתק"ב כתב דסוף זמן תעניות בצאה"כ – ראה ישראל והזמנים ח"ב ע' תעו. הזמנים בהלכה ח"ב ע' שפ"ה הערה 54), ראב"ד (ראה שם ע' שפ"ה הערה 39, אבל בתענית **יחיד** מיקל להתענות עד שקיעה"ח), ראב"ה (שם הערה 46), רבינו ירוחם (שם ע' שפ"ה הערה 55), רא"ש (שם הערה 53), רבינו פרץ בהגהותיו על הסמ"ק (שם הערה 52). וי"ל גם בנוגע לדעת רש"י (עיי"ש ע' שפ"ה הערה 33, כמה ראיות דס"ל כהגאונים. ולאידך, בתעניות (ד"ה מתענה – תענית יח, ב) כתב שמשלים "עד חשכה" (וראה או"ז ה'י תענית אות תד). וראה לקמן הערה 5). ואכ"מ.

לאידך, ברור שיש שיטה בראשונים דסוף זמן תעניות הוא בשקיעה"ח, וכנסמן בהזמנים בהלכה שבפנים. [ולהעיר גם מסה"ת אדמו"ר מהר"ש ע' 72 וצע"ק. – אבל פשוט שאין להכריח ממה שכתבו בתור סוף זמן תענית "שקיעת החמה", שהרי לא העתיקו כ"א לשון הגמרא, וכמו שבגמרא ניתן לפרש שהכוונה לצאה"כ, כך יש לפרש גם בדבריהם (ראה עדיין בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' אלף שנג (רפב)).]

4) וכדוחק הנ"ל, מצינו עדיין במשנ"ב (סרל"ג סק"ח) שבמש"כ המחבר שאפשר להתפלל מנחה "עד הלילה" – כתב דהיינו שקיעה"ח. ויתירה מזו, גם בלשון הרמ"א (שם ס"א) שטרח להסביר "דהיינו עד צאת הכוכבים" – כתב המשנ"ב (שם סקי"ד) דהוא "לא דוקא", ודוחק.